

UNIVERSAL XALQARO ILMIY JURNAL

Jurnalning bosh sahifasi: <https://universaljournal.uz>

Universal International Scientific
Journal

e-ISSN: [3060-4540 \(online\)](https://universaljournal.uz)

Year: 2025 Issue: 2 Volume: 4

Published: 16.04.2025
<https://universaljournal.uz>

International indexes

GOOGLE SCHOLAR
CROSSREF (OAK BAZA)

ZENODO

OPEN AIRE

EUROPUB

RESEARCHGATE (OAK BAZA)

SJIF

QADIMGI YUNON-RIM FALSAFIY MAKTABLARI

Dadaboyeva Maftuna Xusanboy qizi., Abduolimova Dilshodaxon., Jabborova Sayyora

Andijon davlat pedagogika instituti

Uzbekistan

abdolimovadilshodaxon@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada qadimgi Yunon-Rim falsafiy maktablarining shakllanishi, asosiy vakillari va g'oyalari tahlil qilinadi. Har bir maktabning tarixiy-ijtimoiy sharoiti, o'ziga xos yondashuvlari va zamonaviy falsafaga ta'siri ko'rib chiqiladi. Qadimgi davr falsafasi bugungi fikrlash madaniyatiga asos bo'lib xizmat qilgan muhim intellektual meros sifatida talqin etiladi.

Kalit so'zlar: Yunon falsafasi, Rim falsafasi, stoitsizm, epikureizm, Platon, Aristotel, Sokrat, sofistlar, neoplatonizm, antik davr.

Аннотация: В статье анализируется формирование, основные представители и идеи древних греко-римских философских школ. Рассматривается исторический и социальный контекст каждой школы, ее уникальные подходы и ее влияние на современную философию. Античная философия трактуется как важное интеллектуальное наследие, послужившее основой для современной культуры мысли.

Ключевые слова: Греческая философия, римская философия, стоицизм, эпикуреизм, Платон, Аристотель, Сократ, софисты, неоплатонизм, античность.

Abstract: This article analyzes the formation, main representatives and ideas of ancient Greco-Roman philosophical schools. The historical and social conditions of each school, its specific approaches and influence on modern philosophy are considered. The philosophy of ancient times is interpreted as an important intellectual heritage that served as the basis for today's culture of thought.

Keywords: Greek philosophy, Roman philosophy, stoicism, epicureanism, Plato, Aristotle, Socrates, sophists, neoplatonism, antiquity.

Language: Uzbek

Citation: Dadaboyeva , M., Abduolimova , D., & Jabborova , S. (2025). ANCIENT GRECO-ROMAN PHILOSOPHICAL SCHOOLS. *Universal International Scientific Journal*, 2(4), 88–93. Retrieved from <https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/1494>

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15228886>

Copyright © 2025 by author(s) and Scientific Research Publishing Inc. This work is licensed under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0). <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Qadimgi Yunon va Rim sivilizatsiyalari insoniyat tarixidagi eng yirik madaniy va ilmiy taraqqiyot bosqichlaridan biridir. Aynan shu davrda ilm-fan, san'at, siyosat, va eng asosiysi — falsafa rivojlanib, inson tafakkurining imkoniyatlari chuqur o'rganila boshlandi. Falsafa qadimgi Yunonda hayot, borliq, aql va haqiqat haqidagi savollarni o'rganishdan boshlangan bo'lsa, Rimda u jamiyat va siyosat bilan uyg'un holda shakllangan.

Dastlabki tabiatshunoslik maktablari (miloddan avvalgi VII–VI asrlar)

Qadimgi Yunon falsafasi ilk bor Ioniya shaharlarida – ayniqsa Milet va Efesda shakllangan. Bu davr faylasuflari asosan tabiat

hodisalariga e'tibor qaratib, olamning asosiy mohiyatini anglashga harakat qilganlar. Ular “arkhe” deb atalgan boshlang'ich substansiyani aniqlashga intilganlar.

Fales (Thales) — Borliqning asosiy elementi sifatida suvni ko'rsatgan. U tabiat hodisalarini mifologik emas, riyoziy va mantiqiy asosda tushuntirishga harakat qilgan birinchi faylasuflardan biridir.

Anaksimandr — “Apeyron” (cheksiz, noma'lum substansiya) tushunchasini taklif qilgan. U tabiatdagi xilma-xillikni bitta muayyan modda emas, balki abadiy va noaniq boshlang'ichdan kelib chiqqan deb hisoblagan.

Anaksimenes — Havoni (havo) asosiy element deb bilgan, ucha moddiy holatlar orqali dunyoning tarkibini tushuntirgan.

Bu bosqich tabiatni riyoziy va ilmiy asosda tushunishga ilk qadam bo'lgan.

2. Eleya maktabi (mil.avv. V asr) mavjudotning doimiyligi va harakatsizligi haqida falsafiy qarashlarni ilgari surgan. Bu maktabning asosiy g'oyasi borliq — yagona, abadiy va o'zgarmasdir, degan fikrga asoslangan.

Parmenid — “Borliq — bor, yo'qlik esa yo'q” degan tezisni ilgari surgan. U sezgi orqali emas, faqat aql bilan haqiqatga yetishish mumkinligini ta'kidlagan.

Zenon — Mashhur “Zenon paradokslari” muallifi bo'lib, u harakatning mavjud emasligini isbotlashga uringan. Uning “Axilles va toshbaqa” hamda “dichotomiya” paradokslari keyinchalik mantiqiy tafakkur taraqqiyotiga katta ta'sir ko'rsatgan.

3. Pifagorchilar maktabi bu maktab falsafa va matematikani uyg'unlashtirgan holda mavjudotning mohiyatini sonlar orqali tushuntirishga harakat qilgan.

Pifagor — U nafaqat matematik, balki ruhiy poklanish, musiqa va geometriya bilan shug'ullangan faylasuf sifatida tanilgan. Pifagorchilar sonlar nafaqat matematik birliklar, balki butun mavjudotning strukturaviy asosi ekanini ilgari surganlar.

4. Sofistlar mil.avv. V asrda paydo bo'lgan. Ular ko'proq inson, jamiyat va axloqiy qadriyatlarga qaratilgan qarashlarni ilgari surgan.

Sofistlar — Bilim nisbiy, haqiqat shaxsiy tajriba orqali aniqlanadi degan g'oyani ilgari surganlar. Ular til, nutq san'ati va mantiqiy munozarani o'rgatgan ustozlar bo'lgan.

Sokrat — Falsafani axloqiy va shaxsiy o'z-o'zini tahlil qilish vositasiga aylantirgan. Uning asosiy usuli — dialektika (savol-javob orqali haqiqatga yetishish). Sokrat yozma meros qoldirmagan, ammo uning qarashlari Platon asarlari orqali bizgacha yetib kelgan.

5. Platon va Aristotel - bu ikki faylasuf falsafaning tizimli shakllanishiga asos solgan. Ularning qarashlari asrlar davomida g'arb tafakkuriga katta ta'sir ko'rsatgan.

Platon — “G'oyalar olami” konsepsiyasining muallifi. Uning fikricha, haqiqiy reallik sezgi bilan emas, aql bilan idrok qilinadigan g'oyalarda mujassam. U shuningdek “Ideal davlat” nazariyasini ishlab chiqqan va falsafiy dialoglar shaklida o'z fikrlarini bayon etgan.

Aristotel — Ilmiy va empirik metodni asoslab bergan. U fanlarni klassifikatsiya qilib, mantiq (syllogizm), etika (O'rtacha yo'l nazariyasi), metafizika, poetika va biologiya kabi sohalarda muhim ishlar qilgan.

Aleksandr Makedonskiy imperiyasidan keyingi davrda falsafa shaxsiy baxt, axloqiy xotirjamlik va ruhiy tinchlikka qaratilgan edi. Falsafa endi jamiyatdan ko'ra ko'proq individual hayotga yo'naltirildi.

1. Stoitsizm. Zenon, Seneka, Epiktet, Mark Avreliy — Tabiat qonunlariga mos yashash, ichki iroda va sabr orqali baxtga erishish g'oyasini ilgari surganlar. Stoiklar taqdirni qabul qilish, ehtirolardan voz kechish orqali ongli hayot kechirishni targ'ib qilgan.

2. Epikureizm. Epikur — Lazzatni oliy ne'mat deb bilgan, biroq bu moddiy lazzat emas, balki ruhiy osoyishtalikdir. U ilohiy jazodan qo'rqmaslik, o'limdan cho'chimaslik kerakligini o'rgatgan. Uning qarashlari Lukretsiy orqali she'riy shaklda davom ettirilgan.

3. Skeptitsizm. Pirron — Bilim nisbiy va subyektivdir. Har qanday fikrga qarshi fikr topish mumkin. Shuning uchun mutlaq haqiqatga ishonmaslik, "sukut" saqlash eng oqilona yondashuv, deb bilgan.

4. Neoplatonizm. Plotin — Platon g'oyalarini diniy-falsafiy asosda rivojlantirgan. U "Yagona" tushunchasini ilgari surgan — barcha borliq manbai yagona ilohiy substansiyadir. Bu g'oya keyinchalik xristian falsafasiga ham ta'sir ko'rsatgan.

Qadimgi Rimda falsafa Yunon madaniyati asosida shakllandi. Rim

faylasuflari ko'proq amaliy masalalar, axloqiy qadriyatlar va davlat boshqaruvi bilan qiziqqanlar.

Seneka — Stoitsizm g'oyalarini etik ruhda rivojlantirgan, adabiy va falsafiy asarlari orqali o'z davrining muhim axloqiy masalalarini yoritgan.

Mark Avreliy — Rim imperatori bo'lib, o'zining "O'z-o'zimga mulohazalar" asarida falsafiy fikrlarini yozib qoldirgan. U stoiklar g'oyalarini amaliy hayotda qo'llagan.

Tsitseron — Nutq madaniyati, adolat va respublika qadriyatlari tarafdori bo'lgan. Uning asarlari siyosiy va axloqiy tafakkurda muhim o'rin egallaydi.

Lukretsiy — Epikur falsafasini she'riy shaklda bayon qilgan "De rerum natura" ("Tabiat haqida") asari bilan tanilgan.

Qadimgi Yunon-Rim falsafasi faqat o'z davrining emas, balki keyingi davrlar tafakkuriga ham chuqur ta'sir o'tkazgan. O'rta asrlar ilohiyotida, Uyg'onish davri ilm-fanida va zamonaviy G'arb falsafasining poydevorida antik faylasuflarning qarashlari yotadi. Bugungi kunda ham tanqidiy tafakkur, etik qadriyatlar va ilmiy metodologiya aynan ushbu maktablar tomonidan asos solingan. Universitetlarda falsafa darslari aynan qadimgi Yunon-Rim maktablaridan boshlanadi.

Qadimgi Yunon va Rim falsafiy maktablari insoniyat tafakkurining

poydevorini yaratgan. Ularning qarashlari nafaqat nazariy bilim, balki hayot tarzini anglash, axloqiy kamolotga erishish vositasi bo'lgan. Ular taqdim etgan g'oyalar hali-hanuz dolzarbligini yo'qotmagan, balki zamonaviy ijtimoiy, axloqiy va ilmiy muammolarni tushunishda asosiy kalit vazifasini bajaradi. Bu

maktablarning o'rganilishi insonni chuqur fikrlashga, haqiqatni izlashga va fazilatli yashashga undaydi. Shuning uchun ularning merosi – abadiy va bebaho qadriyatdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aristotel. Metafizika. Toshkent: Fan, 1995.
2. Platon. Davlat. Toshkent: "Yangi asr", 2003.
3. Sokrat asarlaridan tanlangan parchalar. O'zbek tarjimasini.
4. Russell, B. (1945). A History of Western Philosophy. London: George Allen & Unwin.
5. Gulyamov, Sh. (2012). Antik falsafa asoslari. Toshkent: O'qituvchi.
6. Shavkatovna, U. S. (2022). ZAMONAVIY TA'LIM MUXITIDA TALABALARDA ILMIY DUNYOQARASHNI SHAKLLANTIRISH TIZIMINI TAKOMILLASH TIRISH. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 2(2), 136-139.
7. Usmanova, S. (2022). TALABALARDA ILMIY DUNYOQARASHNI SHAKLLANTIRISHDA AKSIOLOGIK PEDAGOGIKADAN SAMARALI FOYDALANISH. Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences, 1(7), 121-123.
8. Usmanova, S. (2022). Talabalarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda pedagogik aksiologiyani ahamiyati. Евразийский журнал академических исследований, 2(10), 51-55
9. Shavkatovna, U. S. (2022). ZAMONAVIY TA'LIMDA ILMIY PEDAGOGIK MUHITNING TALABALAR DUNYOQARASHIGA TA'SIRI: MUAMMO VA YECHIMLAR
10. Shavkatovna, U. S. (2024). THE INTERACTION OF SOCIAL MOBILITY AND NATIONAL CHARACTER. Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research, 2(10), 116-118.
11. Usmanova, S., Igamberdiyev, D., To'lqinjanov, A., To'xtamurodov, T., & Tursunboyev, S. (2024). IJTIMOY FALSAFANING METODOLOGIK FUNKSIYASINI QO'LLASH USULLARI. Universal xalqaro ilmiy jurnal, 1(3), 10-13.
12. Usmanova, S., Igamberdiyev, D., Qosimjonov, M., Qobilov, M., & Sattorov, S. (2024). QADIMGI RIM KISHILIK JAMIYATIDA IJTIMOY HARAKATCHANLIK OMILLARI. Universal xalqaro ilmiy jurnal, 1(3), 14-17.
13. Sotvoldiyev, S. (2023). Arab leksikografiyasi tarixi va ibn molik musallas lug'atlarining tuzilish prinsiplari. The role of science and innovation in the modern world, London, United Kingdom.
14. Sirojiddin Sotvoldiev, . (2024). AUTOANTONYMY AND ENANTIOSEMY: A COMPARATIVE LINGUISTIC ANALYSIS OF OPPOSITIONAL MEANINGS IN LANGUAGE. American Journal of Philological Sciences, 4(12), 125–129. <https://doi.org/10.37547/ajps/Volume04Issue12-22>
15. Sotvoldiev, S. (2022). PRINCIPLES OF COMPOSITION OF SCIENTIFIC-CRITICAL TEXT OF IBN SAYYID'S DICTIONARY" AL-MUSALLAS. Thematics Journal of History, 8(1).
16. Сотволдиев, С. (2023). Важность развития навыка использования инфографики в

уроках арабского языка для улучшения коммуникативных навыков студентов. Арабский язык в эпоху глобализации: инновационные подходы и методы обучения, 1(1), 69–72.
<https://doi.org/10.47689/ATGD:IYOM-vol1-iss1-pp69-72-id28397>

17. Сотволдиев, С. (2024). Редактирование переводов из арабской прессы: проблемы и решения. Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit, 553-556.
<https://doi.org/10.2024/48h0fh84>

18. Сотволдиев С.М. (2024). ЖАДИД МАТБУОТИНИНГ 1917-18 ЙИЛЛАРДАГИ ҲОЛАТИ: “ТУРК СЎЗИ” ГАЗЕТАСИ ПУБЛИЦИСТИКАСИ МИСОЛИДА. Экономика и социум, (1 (116)), 1346-1350.